

magyarok a tatárok megtapasztalt pusztításait sohasem felejtették, míg a térítés magasztos céljával keletre érkező szerzetesek, mint pl. a Petrus Lombardus Sententia-kommentárját magával cipelő ferences Rubruk, más nézőpontból közelítették meg a tatárokat.

A kötet legérdekesebb fejezete a tatárokhoz fűződő nyugat-európai politikát vizsgálja a XIII. és XV. század között. Részletesen bemutatja az egyes pápák felfogását és az általuk követett stratégiát a tatárokkal kapcsolatban. A nyugatiak vélekedése a tatárokról az idő múlásával egyre megértőbbé válik. 1263-ban Bohe-mundra részben tatár-kapcsolatai miatt is egyházi átkot mondanak ki, de 1291, a Szentföld de facto elvesztése után a tatárokkal kapcsolatos politikai számítások – részben megalapozottan, részben alaptalanul – egyre nagyobb teret nyernek. Elég, ha a francia pragmatikus tatár politikára utalunk, amelyet az 1300-as évektől lehet szépen dokumentálni.

Részletes és kiegyensúlyozott képet nyertünk a tatároknak a kor katonai, keresztes háborúkat előmozdítani szándékozó forrásaiban elfoglalt helyéről, a tatárok között a XIII. század végétől nem kevés sikert felmutató keresztény misszió eredményeiről, a tatárokkal folytatott kereskedelem alakulásáról, a különféle „manuali della mercatura” forrásértékéről. Az európai diplomácia XIV. és XV. századi történetében fontos szerep jut a tatároknak, mint keresztény segédcapatoknak az 1410. évi grunwaldi (tannenbergi) csatában, vagy a XV. századi törökellenes egységfront kialakítására irányuló tervekben (Zsigmond király keleti követségei stb.).

A záró fejezet a tatároknak az európai tudományos és földrajzi világképbe való beilleszkedését követi nyomon. A fejezetnek –

Kézai művének köszönhetően – közvetlen magyar historiográfiai vonatkozása is van: a XIII. században a szkíta és tatár földrajzi környezet fokozatosan egybemosódott, s Kézai terminusai is jórészt már a földrajzi felfedezések ismeretében értelmezhetőek. Bőven tárgyalja a világkrónikákban kibontakozó világtörténeti szerepükre vonatkozó fejtegetéseket, tekintettel a téma eszkatológikus vonatkozásaira, képzőművészeti ábrázolásaira, kartográfiai alkotásaira.

A kötetet a perzsa Ilkhánok és a nyugatiak kapcsolatát áttekintő függelék, illetve XXII. János pápának a genovai kommunához írott levele zárja. A gazdag irodalomjegyzéket olvasva szomorúan kell megállapítani, hogy egyetlen magyar történeti munkát sem használt (eltekintve *Szentpétery* Scriptorésétől, *Marczali* Enchiridionjától, *Benedffy* Julianus-kiadásától). Ennek köszönhető, hogy az 1278. évi második magyarországi tatárjárásnak csak az évszámát ismeri (erről részletesen *Székely György* tanulmánya; in: *Századok* 122., 1988. 52–88. o.), de *Tardy Lajos*nak a témához szorosan kapcsolódó munkáiról sem hallott, nem is szólva a Keletkutatás, az Acta Orientalia vonatkozó egyéb cikkeiről. Valószínűleg itt az ideje elgondolkozni azon, hogy meddig tartható a hazai tudományos folyóiratok elzárkózása általában a nemzetközi bibliográfiai regisztrálástól, s konkrétan az International Medieval Bibliography-tól. Bizony, egy közlemény a nemzetközi bibliográfiai nyilvántartásba vétellel válik teljes értékű publikációvá. Egy kiváló külföldi monográfiának sajnos ilyen keserű tanulságai is vannak.

Veszprémy László

MICHAEL HOCHEDLINGER

OBERÖSTERREICH IM SPANISCHEN ERBFOLGEEKRIEG 1702–1706

Militärhistorische Schriftenreihe, 66. f.

(*Heeresgeschichtliches Museum, Wien, 1993. 111 o.*)

Az Osztrák Hadsereg-történeti Múzeum keretében működő Hadtudományi Intézet jól ismert sorozatában, amelynek keretében alap-kutatásokra épülő kismonográfiák jelennek meg, ezúttal Michael Hochedlinger, az Osztrák Történelemtudományi Intézet egyik legtehet-

ségesebb ifjú munkatársa jelentkezett. Arra vállalkozott, hogy *Fritz Kirchmair* és *Peter Broucek* példájára, akik e sorozatban 1983-ban, illetve 1985-ben a spanyol „örökösödési” háború két fontos helytörténeti vonatkozását, a bajorok 1703-as tiroli benyomulását, illetve a

kuruc csapatok 1703–1709 közti stájerországi és alsó-ausztriai sorozatos betöréseit mutatták be, a felső-ausztriai határtérség hadszíntérré válását elemezte az 1702–1706 közt folyt hadműveletek tükrében.

A példamutatóan fegyelmezett fogalmazású mű a címében jelzettnél sokkal többet nyújt az olvasónak. Már a bevezető katonaföldrajzi leírás kitér a felső-ausztriai felségterület határváltozásaira, a tartományuralom bemutatása sem korlátozódik e néhány esztendőre, a tartományi rendek és hatóságok védelmi szempontból való ábrázolása is tágabb időkeretekben történik, ugyanígy a meghatározó adóügyé. Kitér a szerző a Bajor Választófejedelemség hasonló szempontok szerinti bemutatására is, bár ez esetben, érthetően, rövidebben. Még mindig a téma felvezetéseként szól az ún. „kabinetháborúk” kérdéséről is, felidézve a politikai-hatalmi szándék, a hadügy állapota, az utánpótlás és ellátás lehetősége közti összefüggéseket. Külön hangsúlyozza a hadvezér személyiségének és jellemvonásainak figyelembevételét, ugyanis ez a szubjektív tényező is meghatározó lehetett, hogy „manőverezéssel”, vagy tényleges hadműveletekkel kellett-e számolni.

A szemben álló osztrák és bajor katonai erő, valamint a háborút megelőző politikai helyzet bemutatását követően tér át Michael Hochedlinger a francia királlyal szövetséges bajor választófejedelelem 1702-es hadielőkészületeire, egyes császárhű német-római birodalmi területek elleni első harcselekményeire. Ezt követően a felső-ausztriai császári védelmi intézkedéseket, erőátcsoportosításokat részletezi, amelyek mind csupán a hatásos határvédelmet célozhatták, tekintettel a Rajna-mentén és Németalföldön, valamint Itáliában már jelentős erővel folytatott hadműveletekre. E határvédelem – hatásossága érdekében – egyes birodalmi területek megszállását is szükségessé tette, és hamarosan közvetlen bajor-osztrák összecsapásokra került sor, ezek bemutatásával folytatódik az események ábrázolására.

A továbbiakban a szerző részletezi a felső-ausztriai fegyveres küzdelmet a bajor benyomulást követő 1703. március 11-i Schardenberg és Eisenborn melletti ütközettől kezdve, a kezdeti fordultatos harcselekményeken át az 1704. augusztus 13-i höchstätti (blindheimi) csatáig, amely a döntő Habsburg- és szövetséges angol diadalt, egyúttal a francia–bajor vereség mellett a választófejedelelem hadainak Felső-Ausztriából való kiszorulását eredményezte. Sőt a hamarosan bekövetkező különbéke egész Bajorországot kiszolgáltatta a császárnak, aki elrendelte a határvédő művek eltávolítását.

Kitekintésként a szerző bemutatja, miként építette ki a császár a megszállt Bajorországban az osztrák közigazgatást, ez miként eredményezte az 1705/6-os bajor népfelkelést, és ez milyen következményekkel járt a felső-ausztriai területeken egészen addig, míg az 1714-es békeszerződés értelmében a Habsburg-hadak ki nem ürítették Bajorországot.

A magyar szempontból is feltétlen figyelemre méltó kisonográfiahoz függeléként korabeli áttekintő térkép, az eseményekre vonatkozó emlékirat-irodalom értékelő összegzése, forrás- és irodalomjegyzék, valamint a főbb személyekre, fontosabb eseményekre vonatkozó képanyag csatlakozik. Különösen a felhasznált források és az elsődleges irodalom tanulmányozása tanulságos, hiszen a gazdag jegyzetapparátusban is főleg ez tükröződik. Michael Hochedlinger a forrásokhoz valóban a legszélesebb értelemben vett másodlagos irodalom ismeretében nyúlt. Így nem meglepő, hogy jó érzékkel bukkant rá a legfontosabb osztrák és bajor levéltári forrásokra a két ország központi hadi- és politikai iratait őrző állagokban, valamint a felső-ausztriai helyi elhelyezési egységekben. Alapvető munkája e témában a jövőben feldolgozások esetében semmiképpen sem kerülhető már meg. Ajánljuk ezért a korszakkal foglalkozó minden magyar kutató és érdeklődő szíves figyelmébe.

Zachar József